

Anvisning samtycke till vård- och omsorgsinsatser

Dokumenttyp Anvisning	Version 1.1	Dokumentet gäller för Socialförvaltningens verksamheter i egen och extern regi som beslutar om eller utför insatser enligt HSL, SoL och LSS	Datum för fastställande 2022-11-11
Revideringsansvarig Stab		Revideringsintervall Vid behov	Reviderad datum
Dokumentansvarig Stab		Uppföljningsansvarig Stab	Tidplan Vartannat år

1. Syfte

Anvisningens syfte är att säkerställa att vård och omsorg ges med respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet. Anvisningen ska ge stöd vid hantering av samtycke för att insatser ska kunna ges i enlighet med brukaren önskemål och vilja.

2. Koppling till lagstiftning och andra styrdokument

Alla insatser enligt Socialtjänstlagen, Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade och Hälso- och sjukvårdslagen bygger på frivillighet och förutsätter brukarens samtycke. Därutöver är alla enligt Regeringsformen grundlagsskyddade mot frihetsberövande och påtvingade kroppsliga ingrepp från det allmänna. Åtgärder som innebär tvång och begränsning saknar därmed stöd i gällande lagstiftning och kan i vissa fall bedömas som ett missförhållande som ska anmälas enligt lex Sarah. Utöver att åtgärderna är otillåtna kan de även upplevas som kränkande och leda till andra negativa effekter för brukarens hälsa och välmående.

Skyldigheten att dokumentera samtycke i journal framgår i Patientdatalagen och Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om journalföring och behandling av personuppgifter i hälso- och sjukvården samt om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS.

3. Anvisningen

3.1. Samtycke

Begreppet samtycke innebär i generell mening acceptering eller godtagande av föreslagna villkor. För socialförvaltningens verksamheter handlar samtycke om att en brukare vill eller går med på att en viss insats beviljas eller att insatsen genomförs på ett visst sätt. Att inhämta och bedöma samtycke handlar om att ta reda på vad brukaren vill och att skapa delaktighet. Det görs i samband med att en ansökan framförs, inför kontakt med vårdgivare och vid varje tillfälle när en insats genomförs.

Ett samtycke kan när som helst återtas. Insatsen ska avslutas, alternativt ska genomförandet av insatsen förändras för att anpassas efter brukarens önskemål så att samtycke föreligger.

Socialförvaltningens verksamheter får inte ge insatser emot brukarens uttryckliga vilja. Det är endast tillåtet i nödsituationer där det är fara för liv och situationer där tvångslagstiftning är tillämpningsbar.

3.1.1. Inhämtning av samtycke

Lagstiftningen anger inte hur ett samtycke ska vara utformat. Däremot ska samtycket vara informerat. Det betyder att brukaren ska få information om vad samtycket gäller innan det ges.

Brukarens rätt till frivillighet, självbestämmande och inflytande gäller även om brukaren har nedsatt beslutsförmåga till följd av sjukdom eller intellektuell funktionsnedsättning. Anhöriga, god man eller förvaltare kan enligt lag inte samtycka till insatser. Anhöriga och ställföreträdare kan inte heller beordra eller ställa krav på att insatser ska beviljas eller utföras mot brukarens vilja.

Brukaren ska alltid få information och möjlighet att lämna ett samtycke, oavsett hur brukarens beslutsförmåga ser ut. Utgångspunkten är att alla brukare har en vilja, men att den kan vara olika stark och svår att uttrycka. För att inhämta samtycke och ta reda på vad brukaren vill måste medarbetare kunna individanpassa sitt arbetssätt. Det innebär exempelvis att medarbetare behöver förmedla information på det sätt som brukaren har behov av för att kunna värdera och ta ställning till en insats. Hjälpmedel och kommunikationsstöd kan underlätta. På Kunskapsguiden.se finns information och konkret hjälp för både myndighetsutövande och utförande medarbetare i arbetet med att stötta vuxna brukare att uttrycka, utforska och utveckla sin vilja.

Bedömning av samtycke eller brukarens förmåga att samtycka bör i vissa situationer göras av fler än en person. Den som ansvarar för bedömningen tar lämpligen hjälp och stöd av kollegor eller av brukarens vård- och omsorgsteam, det vill säga professionerna som har kännedom om brukaren. Det kan exempelvis vara utförare, handläggare, legitimerad personal osv. Den som blir kontaktad har en skyldighet att delta i bedömningen. I vissa fall kan det vara lämpligt att inhämta uppgifter från brukarens anhöriga, ställföreträdare eller andra närstående.

3.1.2. Olika former av samtycke

Brukaren kan framföra ett samtycke uttryckligen i skrift, muntligt eller genom att förmedla sig med sitt kroppsspråk.

En brukare som inte kan ge ett uttryckligt samtycke kan istället visa sin inställning till insatsen genom sitt agerande och sin reaktion. Brukaren kan exempelvis underlätta genomförandet av en insats eller helt motsätta sig den. Reaktionen och agerandet är vägledande för ställningstagandet om samtycke föreligger eller inte. Det kallas för ett konkludent samtycke. En annan typ av samtycke är det presumtiva samtycket. Ett sådant samtycke grundar sig på ett antagande om att brukaren hade samtyckt om brukaren haft förmåga att uttryckligen göra det.

Ett konkludent och presumtivt samtycke får enbart inhämtas efter att bedömningen gjorts att brukaren inte kan lämna ett uttryckligt samtycke. Bedömningen ska föregås av försök att få brukaren att uttrycka sin vilja. Brukaren ska efter bedömningen fortsättningsvis få stöd att uttrycka, utforska och utveckla sin vilja.

3.1.3. Uppföljning

Ett samtycke följs upp av handläggare i samband med uppföljning av beslut, av legitimerad personal i samband med uppföljning av åtgärd samt av medarbetare som utför insatsen vid varje tillfälle, eftersom en insats inte kan utföras om brukaren säger nej.

Om samtycket inte är uttryckligt ställs det krav på tätare uppföljning från handläggare eller legitimerad personal samt att medarbetare som utför insatsen förvissas sig om att det inte sker emot brukarens vilja genom att observera brukarens reaktioner. Det är viktigt att medarbetare som utför insatsen känner brukaren för att kunna tolka reaktionerna. Medarbetarna måste också vara uppmärksamma på förändringar i brukarens generella mående som kan antas bero på förändrat samtycke till insatser som utförs.

3.1.4. Dokumentation

Inhämtning, bedömning och uppföljning av samtycke ska dokumenteras i brukarens journal av berörda yrkeskategorier. Det ska framgå hur samtycke har inhämtats och hur brukaren har fått information. Om brukarens samtycke inte är uttryckligt ska det framgå i dokumentationen vilka försök som har gjorts för att ta reda på brukarens vilja och inställning.

Om brukaren återtar sitt samtycke ska det dokumenteras i journalen. Om brukaren sporadiskt samtycker till en insats ska det dokumenteras i journalen vid varje tillfälle. Den som ansvarar för uppföljning av beslutet ska informeras.

4. Definitioner och avgränsningar

Anvisningen gäller för brukare över 18 år i socialförvaltningens verksamheter, både i egen och extern regi.

5. Ansvar och uppföljning

Socialförvaltningens stab ansvarar för dokumentet samt att det följs upp och revideras. Berörda enhetschefer ansvarar för att anvisningen är känd bland medarbetare och följs. Alla medarbetare i berörda verksamheter ansvarar för att ta del av anvisningen och att följa den.